

PROŠLOST

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu
historiju

Broj 43, godina XXII
maj, 2017. [str. 47-57]

© Monos 2017

Bitka na koti Zečev gaj, 25. 5. 1992.

Senahid Kahrimanović

Ovo je autentično svjedočenje “sa lica mjesta” o najtežoj bici u gračaničkom kraju, s početka rata za Bosnu i Hercegovinu (1992. – 1995.) u kojoj je u jednom danu poginulo 10, a ranjeno više boraca iz redova branilaca države Bosne i Hercegovine. Istog dana Gračanica je pretrpjela najteže razaranje iz artiljerijskog oruđa sa srpskih položaja na Ozrenu. Odbijeni su i pokušaji pješadijskog napada na sam grad. Autor je prije i u vrijeme ove bitke, kao i u kasnijem periodu, sve do završetka rata obavljao tešku i odgovornu dužnost predsjednika kriznog štaba, odnosno predsjednika ratnog Savjeta mjesne zajednice Stjepan Polje. Ovaj prilog zasniva se na insertima iz njegove knjige sjećanja, objavljene kao autorsko izdanje pod naslovom “Moja zona odgovornosti”, 2008. godine u Gračanici.

Ključne riječi: Zečev gaj, Gračanica, rat za Bosnu i Hercegovinu, Malešići, Stjepan Polje

Zašto je važan i zašto slavimo 25. maj 1992. godine? Dogodila se bitka u kojoj nismo bili pobjednici. Nažalost, toga dana i dva dana ranije na istom je mjestu stradalo jedanaest naših boraca. Izgubili smo najhrabrije, ali su njihove žrtve nas ohrabrile. Ulile su nadu i otklonile strepnju, strahove i zebnju kod cjelokupnog stanovništva općine Gračanica.

Gruhnulo je! Oružano smo im se suprotstavili! Potukli smo se! Sudarili smo se sa daleko nadmoćnijim snagama agresora. Pročepilo je! Dogodila se prva bitka! I oni i mi smo vidjeli da mi ipak ne mislimo bježati. Pokazali smo im zube. Pokazali smo agresoru da ovdje ima posla sa hrabrim ljudima koji su spremni, bukvalno, goloruki jurišati na mitraljeze i tenkove.

I, ne zna se da li je, ono “pravo” rat na prostoru opštine Gračanica počeo tada ili dvadesetak dana ranije kada su, u rano jutro 5. maja 1992. definitivno prekinute sve komunikacije između naroda na lijevoj i desnoj strani Spreče. Tog jutra su srpski ekstremisti na svim mostovima preko Spreče nasilno zaustavili radničke autobuse

koji su krenuli prema Gračanici. Radnike su vratili kućama, a autobuse zaplijenili. Tako su mostovi na Spreči postali beskorisni. Postali su objekti zla i raskola.

Malo iza toga, u predvečerje 18. maja 1992. godine, sa Ozrena su poletjele i prve granate na Donju Orahovicu, a sutradan, opet u predvečerje, na Gračanicu, Miričinu, D. Orahovicu, D. Lohinju, Pribavu i Stjepan Polje.

I jesu nas uplašili.

Po prvi puta smo se sreli sa tim strahotama razaranja i ubijanja. Zasuli su nas granatama i od tada je stravično zavijanje sirena u spomenutim naseljima postalo svakodnevna stvarnost. Ali bitka, prava bitka dogodila se 25. 05. 1992. godine. A tako?.. S prvom bitkom počinje rat. Bila je to bitka na Zečevcu.

Kota Zečevac ili Zečev gaj kako ga naziva lokalno stanovništvo, nalazi se na tromeđi Lendića, Stjepan Polja i Malešića.

Tada, sredinom maja 1992. godine, naša vojska, koja se tada zvala Teritorijalna odbrana, bila je sve bolje organizovana. Dnevno se primjećivao napredak u tom pogledu. S druge strane, nervoza izazvana strahom i neizvjesnošću bila je još uvijek prisutna u svakom insanu.

Oružje je prestalo samo – zveckati!?!... Iz njega se počelo pucati! Pucalo se svakog dana i u svako doba. Kao da se iščekuje neki šenluk, a ne rat. Ljudstvo se gomila. Četnici iz Doboja na dan 21. maja u jutarnjim satima, šalju prema Karanovcu kolonu tenkova i oklopnih vozila. Registrovali su ih Stjepopoljski osmatrači koji su bili locirani na brdu Strane, prema Brijesnici. Oko mosta u Karanovcu dodatno se slažu neki neispravni teški kamioni. Redaju se i betonske cijevi velikog profila što našim osmatračima na Gajevima zaklanjaju pregled dijela ceste od mosta do skretanja za Lendiće. Radilo se o 50-tak metara puta Doboj–Tuzla koju su naši teritorijalci kontrolisali mitraljezom i tako ih ometali u prelascima. Srbi su kroz te cijevi prelazili kritičnu dionicu puta.

Počinju prve borbe

Srbi su u to doba, do 25. maja 1992. godine kontrolisali kotu Zečevac i odatle imali vizuelnu vezu sa strateškim objektom Vis, povrh Malešića, koju su takođe kontrolirali.

Dominantne kote Zečev gaj (kod Lovačke kuće) prema Malešićima i Vis iznad Babića i Malešića (koje su bile vizuelno “povezane”) srpsku su dobrovoljci već bili zaposjeli, znajući od ranije za njihov strateški značaj. Odatle su “ko na dlanu” kontrolisali skoro sva naselja istočno i sjeverno od Gračanice. Zbog te činjenice kota Zečevac je bila veoma značajna i za branioc.

Naša prva odbrambena linija u rejonu Zečeva gaja bila je uspostavljena već polovinom maja. Tada je bila s lijeve strane puta koji vodi iz Stjepan Polja za Malešiće. Tih dana je naša vojska vodila određene aktivnosti i pomalo “čačkala”, da rovove prebaci na desnu-gornju stranu puta. Cilj je bio da se rov postavi i utvrdi ispod same kote Zečevac. Zato su Srbi počeli ojačavati svoje položaje u Lendićima. U popodnevним satima 21. maja, 1992., sa naših su osmatračkih punktova javljali kako se uniformisana lica prebacuju iz Karanovca na Lendiće. Oko pola šest popodne vidjeli su kako kamionom vuku top prema Lendićima i dalje prema koti Zečev gaj, gdje su ga i locirali. Iste večeri oko pola deset, stavljaju ga “u pogon” i žestoko raspaljuju po našim linijama i po zaseoku Džebe u Stjepan Polju.

U to vrijeme na području Malešića bila je stacionirana manja grupa od petnaestak uniformisanih i dobro naoružanih boraca iz nekadašnje Grapčanske čete, koja se padom Grapske rasula i razmjestila po okolnim selima. Pošto nisu imali konkretnih zadataka, kada su čuli pucnje i eksplozije po Stjepan Polju, odmah su požurili da pomognu....

Naime, nakon oglašavanja neprijateljskog topa, Stjepopoljci su ostali mirni u rovovima. Bili su noćni sati. Grapčani su im u pomoć došli s boka od strane prema Malešićima i počeli uskakati direktno u rovove Stjepopoljaca. Potom su odmah raspalili po neprija-

teljskim položajima. Kako su na sebi imali smb uniforme, neki borci iz Stjepan Polja u prvi mah su pomislili da se radi o uniformisanim srpskim dobrovoljcima koji su upali u njihove rovove. Umalo nije došlo do međusobnog oružanog okršaja i nesreće, pogotovo što nisu jedni druge poznavali. Niko nije ni vodio računa o nekim signalima i drugim znakovima raspoznavanja. Samo nas je sreća spasila da ne dođe do teških posljedica. Možda je sretna okolnost što je već bio pao mrak. Inače, došlo bi do pucnjave...

Te noći oko pola deset bio sam u Ibrahimovićima, na cesti kod mezarlika. Razgovarao sam sa Bećirom Ibrahimovićem–Đokom. Kada je zapucalo, bili smo potpuno zbunjeni. Obuzela nas je zebnja. Paljba je bila kratka, ali žestoka. Jasno smo utvrdili da se pucalo s naših rovova. Ali otkud tolika vatra!?

Požurili smo do Pipe pa gore putem porred Sjanine kuće, prema rovovima. Tu smo već vidjeli još dosta ljudi koji su bili uplašeni i zbunjeni kao i mi. Svima je laknulo kad smo čuli o čemu se radilo. Pucnjava je bila jaka jer, kada su “gosti” (Grapčani) zapucali rafalno, naši su po inerciji učinili isto pa je tako vatra bila “uduplana”.

Znači, počelo je oko Zečevca. Ostatak noći bio je miran i sutradan, valjda zbog one žestoke vatre, nije bilo nikoga na koti Zečevac, u neposrednoj blizini Lovačke kuće. Četnici su se povukli. Naša vojska je cijeli dan “inventarisala” stanje na toj koti. Kopali su se rovovi naprijed, prema protivničkoj strani, ali procjena komandira vjerovatno je bila, da još nije sigurno zaposjesti taj položaj.

Kako se četnici nisu pojavili ni sljedećeg dana, naši su nastavili da pretražuju teren. Plato Zečevog gaja bio je prazan. Naši momci, Džemo Bašić i Vahid Mejremić ušli su duboko iza linije razgraničenja. Čak 250–300 metara u teritoriju koju je neprijatelj kontrolisao.

Kada su došli do košare Ibreske Mejremića, Džemal je neoprezno otvorio vrata. Vahid je već bio ugledao kanap od mine i povikao:

“Pazi!” Bacio se na zemlju–i dalje se više ničega nije sjećao.. Eksplođiralo je! Potom je buknuo požar! Džemo nije davao znake života, a Vahid se ranjen nekako izvukao i zatražio pomoć. Naši su brzo priskočili u pomoć, ali je požar otežavao spašavanje. Razorna mina je učinila svoje.

Sutradan u ambulantni vidio sam Džemino mrtvo tijelo. Neki dijelovi tijela bili su ugljenisani. U sjećanju mi je ostao njegov široki, od JNA, vojnički opasač ispod kojeg mu je koža ostala sačuvana od vatre. Vojnička sivomaslinasta košulja na njemu bila je skoro potpuno izgorjela. Na jednoj je ruci bila pripijena uz tijelo pa kada je bolničar razrezao rukav, vidjeli smo da je i na tom mjestu Džemina koža bila neoštećena. Otišli smo kod babe mu Bajre, na žalost. Pala je prva žrtva...

Sve je počelo oko Zečevca

Poslije izvlačenja Džeminog mrtvog tijela, zavladao je tajac. Nije bilo četnika. Izgubili smo čovjeka. To je potreslo čitavo selo. Tamo iza brda, u srpskom zaseoku Ahmići, koji je teritorijalno pripadao Malešićima, aktivirao se Hajrudin Džebo Bajbaga sa svojom grupom. Ušao je dublje u Ahmiće, nakon pucnjave iz nekih kuća tog zaseoka po ostalim dijelovima Malešića. Poslije kraće borbe, predalo mu se osam Srba. Ostali su pobjegli, pa je tako širi rejon Zečevog gaja postao slobodan. Teritorijalci iz Malešića su takođe dejstvovali i skupa sa Bajbaginom grupom i stjepopoljskim vojnicima ušli duboko u neprijateljsku teritoriju–dalje od mjesta gdje će, nažalost, samo dva dana kasnije neki od njih izginuli.

Srbi su bježali, to se vidjelo, ali pošto je ovo bila iznenadna i spontana akcija, zapravo reakcija na tragediju kod Ibreskine košare (pogibiju druga), nije joj se mogla obezbijediti ozbiljnija podrška. Niko nije mogao poslati veći broj nepripremljenih vojnika u takav rizik. I preuzeti odgovornost. Bajbaga je pozivao naše vojnike, govorio da pomoć iz

Gračanice dolazi, ali tu nikakve koordinacije nije bilo.

Dok su trajale borbe na Ahmićima i Zečevcu, iz Sočkovca, Karanovca i Lendića izvršen je snažan artiljerijski napad na Gračanicu. Počinjena je velika materijalna šteta, a dva lica su poginula.

U sumrak, 23. maja, našli smo se ispred naših rovova, na putu ispod Lovačke kuće. Došlo je i nekoliko starijeh iz Rejonskog štaba Malešići. Ne znam koju je funkciju tamo imao, ali sjećam se da je tu, pored ostalih, bio i Almir Omeragić iz Gračanice. Donijeli su nešto hrane iz tamošnje vojne kuhinje. Sjećam se da je to bila riba. Našli su se tamo još i Nijaz Omerović i Rusmir Djedović, te još neki ljudi iz Interventno-manevarske jedinice Patriotske lige Gračanica. Razgovaralo se o događajima koji su se odigrali toga dana. Golema tuga za izgubljenim mladim životom bila je pomiješana s brigom, neizvjesnošću i strahom šta će biti dalje. A tek je počelo.

Dok smo stajali tu, na putu ispod "omedine", iznad nas su fijukali puščani meci, ispaljivani sa položaja na kojima su naši borci bili toga popodneva. Dakle, četnici su konsolidovali svoje redove i, pojačani, vratili se na prazan plato Zečeva gaja. U međuvremenu je u Stjepan Polje stigla kompletna Interventno-manevarska jedinica Patriotske lige Gračanica. Iza jacije smo klanjali dženazu Džemi i ukopali ga, a nove "musafire" iz Gračanice spremili na konak u kuću Huse Tursunovića.

Te noći se dugo razgovaralo o novom planu akcije. Sada su se već čekale instrukcije Opštinskog štaba teritorijalne odbrane Gračanica. Kako su nam nedostajale granate za "Zolje" i "Ose" koje smo posjedovali u našem "vojnom arsenalu", dogovor je pao da se odmah krene u Gradačac i Srebrenik, gdje se, kako smo ranije čuli, "ta roba" mogla nabaviti. "Ekspedicija" je sa dva auta krenula oko pola noći, između 23. na 24. maja: Meša Avdić u Gradačac, a ja sa Suljom Bubonjom u Srebrenik. Dok smo se vozili ka "našim de-

stinacijama" na kontrolnim punktovima, sve do Srebrenika pitali su nas za današnju borbu "tamo negdje kod Gračanice". Priznajem, ponosno smo govorili da je to bilo u našem kraju i da smo, na neki način, i sami učestvovali u tome. Hoću reći, govorili smo im i sa izvjesnom dozom ponosa kao neko ko je, eto, već imao prvu borbu, ko je probio led.

Negdje oko dva sata te noći, Suljo i ja smo nekako "nalutali" na tu improvizovanu radionicu u kojoj se pravilo kao nekakvo modifikovano oružje, ali smo se, ne malo, razočarali kad su nam ti "majstori" rekli da se u njihovoj "firmi", nažalost, ne rađe granate. Bili su vrlo susretljivi, "primili" su se na emotivnu i uzbudljivu priču o našim prvim borbama pa su, telefonom, pokušavali svojim vezama saznati gdje bi se mogla naći "roba", za kojom smo zapucali "čak do Srebrenika". Nažalost, nismo imali sreće. Bubonja i ja smo se, u jutarnjim satima, vratili kući neobavljenog posla. A spavanje? Pa baš je tih dana neko od nas spavao? Meša, saznali smo sutradan, također nije pronašao granate.

Sutradan su Gračanlije vraćene u bazu, a naši (Stjepopoljci) i dalje istraživali teren Zečevca. No, linije nisu pomjerili. Nisu ni Malešani. Za to vrijeme su se pronosile neproverene priče da će koordinirani napad na kotu Zečevac krenuti u sabah, 25. maja. Tako je navodno htio Bajbaga. Popodne je na prevoju puta kod lovačke kuće (Zečev gaj) ponovo primijećen četnički top. S druge strane, osmatrači sa Gajeva javljali su da se prema Lendićima "vuče" opasna kolona, u kojoj je, osim nekoliko vojnih kamiona sa ljudstvom, bio još i jedan tenk i jedan top, zakačen za traktor. To je unijelo novu dozu straha i uznemirenosti kako u narodu, tako i među borcima. Te nove okolnosti su bile razlog da i Bajbaga odustane. Po Bajbagi, napad je odgođen za 26. 05. 1992. godine.

Viša vojna komanda nije davala nikakve naredbe da se ide u napad, ali je ratnička atmosfera tog 24. maja bila došla "u tačku".

Bajbagine akcije s manjim grupama ili s cijelim vodom njegovih vojnika, podizale su moral vojnicima cijele jedinice kao i civilnom stanovništvu. Iz Velike Brijesnice stigao je Interventni vod dobro naoružanih vojnika, koje je predvodio Samir Mehinović. A i ona grupa vojnika iz Grapske ponovo je pristigla u Stjepan Polje. Došli momci, ako zatreba. Grapčane je Sajo Ibrahimović smjestio u svoju i nekoliko okolnih kuća, dok su Brijesničani spavali kod Huse Tursunovića. Hranili smo ih na vojničkom kazanu naše vojne kuhinje u Stjepan Polju. Gosti su nam ovaj "segment naše organizacije odbrane" posebno pohvalili.

Niko tada, 24. maja, nije zvanično govorio o organizovanom oslobodilačkom napadu, ali je stanje u našem selu postajalo sve teže i opasnije, jer smo bili skoro potpuno odsječeni od Gračanice kao centra općine. Svaki put kada bi Srbi izvukli top do lovačke kuće, mi smo u Gračanicu morali ići Bajbaginim putem preko Džeba za Malešiće i dalje. (Kao da je sve ovo predviđao, Bajbaga je u rano proljeće 1992., na vlastitu inicijativu osposobio neprohodan put između zaseoka Džebe i sela Malešići, učinio ga prohodnim čak i za automobile.) Da nismo oslobodili Zečev gaj, morali bismo za Gračanicu ići uvijek preko Džeba i Malešića. Kako mi iz Stjepan Polja, tako i obadvije Brijesnice, Klokočnica i Stanić Rijeka.

Do definitivnog zauzimanja Lendića, pa i položaja na Zečevu (23. 8. 1992.), u Gračanicu se išlo preko Malešića, gore skoro vrhom sela, kroz zaseok Memiće, pa onda desno pored vode Vinogradine kroz Kalesije do Kovača. Odatle, velikim usponom uz zaselak Čalići, ispod Sijedog krša, preko babičkih zaselaka Omerbašići i Mustafići kroz Kahvedžije. Na raskršću, Zvijezda spuštalo se prema Gračanicu u Sklop, ka starom kamenolomu. Tuda se išlo zapregom, automobilom, biciklom, traktorom, kamionom ili bilo čime. Pođe li čovjek za Beč i Pariz ili Istam-

bul, morao je proći tim vrletima. Isto tako i u povratku.

Osim očigledne opasnosti i čestog pripucavanja, nama se i zbog tih zaobilaženja, jako žurilo da raščistimo sa Lendićima i preuzmemo kontrolu nad kotom Zečevac. Ozbiljnih razloga je, dakle, bilo puno, volje takođe. Straha već manje. Vojske je bilo dovoljno. Pomoć sa strane je pristigla. Vrvilo je kao u košnici.

Zvanična vojna komanda nije izdavala nikakve naredbe, dok je Bajbaga insistirao da se krene u napad na tu kotu baš zbog toga što je nije uspio definitivno zauzeti u prethodnoj, doduše, samostalno vođenoj akciji, 23. maja 1992. godine. Nije imao podršku "odozgo", a i, rekoh već, Srbi su tog popodneva na Lendiće dovlačili pojačanje u ljudstvu i tehnici. Kada se to saznalo i Bajs (Bajbaga) je odustao od daljih napada.

Nebo je gorjelo iznad Zečevca

Ujutro, 25. maja, u pola sedam, probudile su nas, najprije pješadijska paljba, a zatim i detonacije granata, koje su "krenule" sa Zečevca, i to iz onog topa kod Lovacke kuće. Tukli su i po Mlešićima. Tamo su pogodili džamiju, Nastala je velika materijalna šteta. Kad sam, nakon početnog bunila, postao svjestan, prvo što mi je palo na pamet bilo je: Jutro majsko, osvanulo. Datum mi, odnekud poznat. Dvadeset peti je danas... A, eto, počinje rat... Kasnije, nikada nisam pokušao da do kraja iskažem taj svoj osjećaj. Smatrao sam da je i ovo dovoljna asocijacija na divna majska jutra našeg djetinjstva i mladosti. Titove štafete, časti da je dva puta lično nosim.

Bajbagin vod bio je stacioniran u Džebama. Vidio sam ih kako, (jer sam konačio u Avdićima) nakon što su i oni čuli pucnjavu, raznim prevoznim sredstvima, neki čak i pješke, u grupama i pojedinačno, s punom ratnom opremom jure prema Potok Mahali i dalje gore prema brdu Zečev gaj. Oko osam sati, i ja sam stigao na Zečevac.

Gledao sam rat "uživo". Na sto metara iza prve borbene linije. Vidio sam tu i Aliju Okića i Ibru Džiju sa lovačkim puškama, te još neke ljude. Stajali smo na rubu šume, desno, između mezarja i lovačke kuće. Došao sam tu da vidim šta se događa, a ako bude potrebe i da vozim ranjenike ili pomognem na neki drugi način. Oružje nisam imao.

Osim iz onog svog topa, četnici su tog jutra pucali i iz drugog oružja i oruđa po Stjepan Polju i Malešićima, ali nisu išli u napad. Našima je, osim Bajbagine grupe, ubrzo stiglo i drugo pojačanje. Na prve linije su izbili i "teritorijalci" koji nisu bili u redovnoj smjeni po liniji odbrane. Došli su pomoći i oni koji nisu nikako bili u Teritorijalnoj odbrani. Samirov, Brijesnički vod kao i Grapčani "uzletjeli" su na Zečev Gaj. Malešani su, takođe, sa svoje strane čvrsto držali položaje. Sada je prva linija odbrane bila puna vojske. Tako ohrabreni i ojačani, spontano su krenuli naprijed—u nezaustavljivoj želji da potisnu neprijatelja koji ubija, prijeti i uznemirava.

Na najisturenijem dijelu kote Zečev gaj nastupali su Stjepopoljci. Gosti su ojačali naše linije s južne-desne strane od mjesta gdje su se vodile direktne borbe. Sa sjeverne i sjeveroistočne strane, prema Zečevcu su nastupali Malešani kojima je upomoć stigao i Manevarski vod Patriotske lige. Ili, vod SDA, kako su ih neki nezvanično nazivali.

Oko osam sati borbe su se vodile oko one izgorene Ibriškine košare, što je značilo da su četnici ponovo bili potisnuti sa tihpoložaja. Ali, evo, nove žalosti. Čujemo kako jedan vojnik hitno traži nosila ili deku. Panično traži pomoć. Govori se da je neko ranjen. Sanitetsko vozilo se nalazilo na putu ispod Lovačke kuće. Uskoro, pored nas prođe Ibrahim Ibrišević, vozeći prema ambulanti Stjepan Polje, u Ladi-karavan, Osmana Ibrahimovića-Čišu, policajca. Izgledao je ukočen, ispružen i bez znakova života. Ubrzo je i pucnjava malo utihnula, pa sam i ja požurio do lovačke... Tu se nalazilo još ranjenika. Jednog od njih su sanitetlije unijeli u moj auto. Ne znam kako

sam dojurio do Stjepopoljske ambulante u Hadžićima. Kada sam sa ranjenikom došao u ambulantu, doktorica mi je samo potvrdila Čišinu smrt. Snajper ga je pogodio ispod oka. "Smrt je bila trenutna."—Rekla je...

Vide ljudi da se gine

Ispred ambulante bilo je puno svijeta. Svi su u strahu. Svako ima nekog svoga gore na Zečevcu, neko sina, a neko sinove. Atif Ibrahimović, smrtno uplašen, razmahuje rukama, prijeti: "Senahide, moja četvorica su gore. Ako se njima šta dogodi ja ću ubiti tebe!" Bio je izbezumljen u strahu i žalosti nakon što je vidio mrtvog Čišu. Nije znao ni šta radi ni šta govori, ni kud ide. Odmah sam mu halalio.

Vratio sam se na Brezike i auto parkirao na putu kod mezarluka, na vidnom mjestu. Ako zatreba. Borbe su jenjavale. Nije više bilo civila. Samo su vojnici uznemireno hodali. Kretali su se pojedinci i grupice. Neko sporije, neko užurbano. Vrlo malo je bilo razgovora. U daljini se i dalje čula pucnjava. Granatiranje cijelog Stjepan Polja nijednog trenutka nije prestajalo. Tukli su i iz Boljanića i Karanovca. Na drugim dijelovima prve borbene linije prema Lendićima, stalno se pripucavalo, a detonacije su se čule na širokom frontu po Malešićima, Gračanicima i dalje, dokle se moglo čuti—na istok. Zapadno od Stjepan Polja nije se čuo ni jedan pucanj. Bilo je potpuno mirno. Inače, tamo je bilo mirno sve do kasne jeseni 1992. godine.

Ostavivši auto na Brezicima, (300-tinjak metara od prve linije) produžio sam pješke prema Lovačkoj kući. Na pola puta susreo sam Bajbaga sa manjom grupom, od 4-5 boraca. Nosili su nov minobacač, proizveden u "Feringu". Pri susretu, Bajbaga mi je samo dobacio: "Vidi šta smo dobili, išao sam u Piskavicu po njega. Sad ćeš vidjeti kako dejstvuje..." Potom su sišli s puta, lijevo na njivu, tražeći "plac" za novo oružje. Ja nisam čuo da se tog dana iz njega pucalo.

Bajbaga je bio prilično lagano obučen. Na nogama je imao cipele, tipa mokasino, terakota boje i, jasno su se vidjele, bijele čarape. Nosio je maskirne hlače i košulju ispod pancirnog prsluka. Bio je kao i uvijek uredno obrijan i lijepo friziran. Lijep i naočit muškarac.

Pucnjava i granatiranje u tim trenucima nisu prestajali. Samo je intenzitet bio smanjen jer je pješadija mirovala. Uskoro je, oko pola jedanaest, petnaestak minuta nakon što sam vidio Bajbaga, počela žestoka pješadijska paljba na samom brdu Zečev gaj. Sa te strane sinhronizovano su se pojačavala i artiljerijska dejstva.

Nebo je gorjelo.

Ja sam otišao u zaklon, na put prema Mejremićima. Glavu sam bukvalno gurao pod žile jednoga graba, a posvuda uokolo su fijukali meci i geleri. Imao sam osjećaj da je svaki centimetar te šume pod neprijateljskom vatrom.

Oko pola dvanaest, ili možda u dvanaest sati, pucnjava se smanjila i ja sam odmah autom odjurio do te famozne Lovačke kuće. Ispred ulaza, kao sardine vidio sam poredano 10–15 ranjenih boraca. Neke od tih momaka sam poznao. Prepoznao sam i neke Malešane. Zet Begice Avdića iz Stjepan Polja, koji je inače iz Malešića, ležeći na boku, panično je i u bunilu ponavljao gledajući u mene: “Senahide, meni je nešto uletilo u trbuh.” Neki od njih nisu ni gledali. Drugi su pregledali vlastite rane. Treći su ih sami sebi previjali. Neki su nesuvislo pružali ruke tražeći pomoć. Bili su zbunjeni i potpuno izgubljeni.

Iza malog prevoja, na putu iznad lovačke kuće, izvlačili su nove ranjene, a borci koji su izbijali iz tog pravca izgledali su kao da izlaze iz džehenema. Blijedi, zbunjeni i šutjivi. Kao da su u sebi tražili odgovore:

“Šta to bi? Prva borba, puno ranjenih, dosta mrtvih, neki su ostali u neprijateljskoj teritoriji... Užas!”

Ja sam se pred lovačkom kućom zadržao nekih 5-6 minuta, tek toliko dok mi nisu “odredili zadatak” da najtežeg ranjenika vozim do bolnice u Sokolu. Kao pratilac u auto je ušao i jedan zdrav vojnik kojega sam tražio da ranjenom pomaže na putu. Očigledno zbunjen, ušao je s puškom u ruci. Prije nego što sam upalio auto rekao sam mu da je ostavi. Može zatrebati. Dodao je nekome oružje i mi smo krenuli. Ne znam je li poznao ranjenika? Mene, sigurno nije. Dječaćkim glasom, pomiješanim sa strahom, panikom i tugom, govorio je ne znam kome:

“Ma, joj, amidža će umrijeti!? Neće uspjeti da izađe, neće moći. Ja sam ga dovukao do zaklona. Umrijet će sigurno, evo dao mi je sahat! Skide s ruke i govori:–”Evo ti Nedžo, idi ti! Bježi!“. “Ja nisam htio, ali on govori:” “Idi! Ja ću se sakriti”. “A ranjen je dobro, neće moći. Umrijet će amidža, sigurno će umrijeti. Ma i mi smo krivi. Mi smo se zajebali. Mi smo iz onog dračika ugledali sanduke od municije. I jesmo se obradovali, ama kako ko dođe do onog sanduka, rafal ga pokosi... Umrijet će amidža... Al’, to je tamo kaos. Ne znaš ljude. Ne znaš ko je čiji? Da smo barem imali trake.? Joj neće se amidža izvući. Umrijet će amidža.”

Meni je kasnije rekao da se zove Nedžad, a ja sam još kasnije saznao da je amidža kojeg je spominjao bio Šaban Memić iz Malešića. Iako teško ranjen, sve učinio da se makar njegov bratić Nedžad spasi. Nije se “sakrio”, kako je obećao svome bratiću. Imao je 37 godina i bio je tek došao iz Njemačke da brani svoju svoju zemlju Bosnu...

Prolazeći kroz Malešiće, primijetio sam dosta radoznalog naroda pored puta. Svi su gledali u unutrašnjost automobila, strahujući da ne prepoznaju nekog svoga. I prije mene, ovuda su odvozili neke ranjenike.

U mahali Memići ranjeniku je pozlilo, pa smo se zaustavili pored izvora Vinogradine. S obzirom da je moja “Lada” u to doba bila i kancelarija i spavaona i sanitet, uzeo sam donji dio pidžame da ga nakvasim s vodom. Tu smo umili ranjenika, a u nastavku puta

rashlađivali smo ga mokrom pidžamom. Do Sokola. U tamošnjoj školi se nalazila bolnica.

Dok smo Nedžo i ja iznosili ranjenika iz auta, mogli smo vidjeti mnoštvo ljudi, dosta poznatih lica, valjda "po zadatku" koji su nas znatizeljno i upitno gledali. Niko da pridrži, pomogne... Zbunjenost, šta li? Unutra, na školskom holu vidio sam kako ušivaju rane Izetu Nasiću. Njega su malo prije dovezli, ta-kođe sa Zečevca. Ja sam se odmah vratio na-
trag, po "novu turu", a ove što sam dovezao, nikada kasnije nisam susreo.

Dok sam jurio da "pokupim" nove ranje-nike sa Zečevca, negdje u Mustafićima (Babi-ći), kod skretanja za Bahiće, ugledao sam dva naoružana vojnika, koji su mi davali znak da stanem. Kad sam se zaustavio, pored njih sam prepoznao svog rođaka Senada Trepani-ća, koji je pridržavao ranjenog vojnika. Nare-đeno mi je da se odmah okrenem i odvezem ga u bolnicu u Sokolu. Slučajno se ranio u potkoljenicu, osmatrajući sa Bahića, borbe na Lendićima. Čim sam ga "predao" u bol-nicu, požurio sam opet prema Zečevcu. Dok sam silazio u kamenolom Pašalići, dobio sam novog saputnika. Na moje pitanje, kud će na ovakvom belaju, čim je ušao u auto, počeo je svoju priču "Ma odoh ja gdje se ratuje. Ovi naši se boje. Ja se ne bojim. Šta ću ja u Dobo-rovcima čekati, a Stjepan Polje gori. Odoh ja tamo. "Bio je to čovjek srednjih godina, neu-hranjen, slabo odjeven, prilično neuredan i, učinilo mi se, pripit, hoće u ratnike. Mene ne poznaje, niti zna odakle sam, a hoće baš tamo gdje sam se i ja zaputio. Velim: Ako hoće .., pa evo mu, neka ide. Hvala mu. "Predao" sam ga našoj vojnoj komandi kao dobrovoljca.

Kada sam se, u drugom pokušaju vratio iz Sokola na Zečevac, imao sam šta čuti!? U međuvremenu, tokom ta dva sata dok sam bio odsutan, došlo je do novih teških okršaja. Kada se Bajbaga "s nižih kota borbene linije", od minobacača, ponovo vratio na brežuljak Zečev gaj, vidio je da se nisu svi borci izvukli i da su na bojištu ostali neki ranjeni i, možda,

poginuli borci. Zato je i odlučio da ponovo krene naprijed. U liniju je uveo svoje najbliže saborce. Zadatak je bio da se izvuku ranje-ni saborci. Niko nije znao da su oni već bili mrtvi.

Oko dva sata popodne, ja sam kod lo-vačke kuće vidio Šemsu Džebu. Govorio je usplahireno:

"Ma ssssaami Ccrrnogohooorci jeheebo im ti mater. Ma Bahaaajbaga je mrtav, sihiigurno je mrtav. Pahaao je pooogoden, a aaa niiihiiije nihiišta reeheko."—Drugi vojnik nadopunjava Šemsinu priču:

"Prelazio je preko živice na brijegu. Htio je sići na put i tu je pao. Možda je zalegao."

Šemso je, nažalost, bio u pravu: Bajbaga je pao, "a da mu se glasa nije čulo". (El Gazali u svom djelu "Život poslije smrti" govori da čovjek koji ispušta dušu pogođen metkom, pušta i razne krike, ako je pogođen u bilo koji dio tijela, osim u grudi. "Kada je u grudi smrtno pogođen, insan ne ispušta krik niti hropac.")

Kasnije sam na mrtvom Bajbaginom ti-jelu vidio 4-5 prostrijelnih rana na prsima i po stomaku.

Izvlačenje mrtvih...

Što bi, bi?... Na ratištu je utihnulo. Prebro-javaju se mrtvi. Dalje po linijama odbrane ima još pucanja. Granate još padaju i po Gra-čanici, čuje se. Ali na Zečevom gaju je muk i grobna tišina. **Prekjuče jedan. Danas de-set. Jedanaest mladih života.** Džemo (Bašić Džemal) prekjuče... To znamo! Čiša (Ibrahi-mović Osman-Čiša) jutros rano. Bolje da nije dolazio, on je policajac, nije morao, sinoć je odradio svoju smjenu. Niko ga nije zvao. Ali?... Trenutak sudbine?... Bog to određuje. Pa ovi Malešani?... (Memić Šaban, Hanku-šić Vahid i Šako Asim-Škoda) Još onaj jedan (Šaban Memić) došao iz Njemačke—došao da pogine?... Jedan iz voda Patriotske lige (Ferhatović Hasib-Pibe) rano jutros ranjen u vrat, otišao do bolnice, previo ranu i pono-vo se vratio. Da pogine!?... Bog ga nakrenuo.

Suđeno mu. Dvojica iz D. Lohinje (Pibe i Šestan Zuhdija) došli braniti nas, a Durać im iznad glave. A, i tamo je "gusto"... Lohinja, Kakmuž?... Kako li je tamo danas bilo? Meša i Vedo?... (Ahmedbegović Mehmed i Đonlić Vedad) Gračanlije. Išli na zborničku Kulu sa Bajbagom... Evo ih, i sada su mrtvi zajedno. Mirso (Mirsad Hamzić) je tamo najdalje. Najdublje u njihovoj teritoriji. Našao se u minskom polju. Ostao je mrtav.

Odzvanjaju riječi u tišini. U toj-takvoj tišini čak i misli odzvanjaju. Čuju se, a niko ne govori. Samo umorna blijeda lica iscrpljenih ratnika. Poslije ove bitke, nema generala. Kaburska tišina i šutnja govore više od svega. Niko nije kriv. Ovo je rat. Poubijali su nam ih-i njih smo izgubili. Ali...bitku smo dobili mi! Četnici su pomjereni. I oni prebrojavaju mrtve. Pobili smo se, prsa u prsa. Više ih se ne plašimo. Nove linije su uspostavljene. Zečev gaj je slobodan.

Ali?... Možda nisu baš svi mrtvi, možda ko i preživi? Neki su ostali ranjeni. Možda se neko izvuče? Puno pitanja u glavama zabrinutih i zbunjenih ljudi. Od tamo, iza prevoja, kod Lovačke kuće, niko više ne traži pomoć. Nada posljednja umire.

Tako i narednih nekoliko dana. Tuga, samo tuga. Strah je iščeznuo. Samo tuga golema. Obilazimo roditelje poginulih. Nekima govorimo da se još ne zna. Nije se ni znalo. Teren se osmatra. Pojačane su te aktivnosti. Nadamo se da će neko od boraca uspjeti provući se puzeći do kojeg šehida, ili ranjenog. Da ga izvuče?... Da pomogne. Neka tijela se pomalo i vide, ali su na brisanom prostoru. Stopostotno je rizično prići do njih.

I dole u naselju, na nižim kotama i oko ambulante, potpuno je mirno. Nema naroda ni u kućama. Svi zaseoci koji gravitiraju prvoj borbenoj liniji, evakuirani su na vrijeme. Sklonjeni su u Malešiće i u Babiće.

Medicinska ekipa u Stjepopoljskoj ambulanti: Dr.Nihada Mehanović, tehničari Suljo Mehanović i Bećir-Bećo Hadžić, sumiraju

radni-ratni dan. Zbrinuli su 18 ranjenih i uputili ih u Ratnu bolnicu Soko. Prihvatili su i Čišu. Njega nažalost za Soko nisu poslali. Za njega je bilo kasno. A bio je među prvima jutros.

Sutradan, Rahman dovodi Ćiru, borca iz Grapske. Iskustva je sticao po hrvatskim bojišnicama. Sada je došao Bosnu braniti. Brkati starina, ispod beretke, ulijeva nam povjerenje. U jutro 26. maja, gledam ga: Sjedi pred komandom i govori kako će, s nekim kukama i konopcima probati izvući naše poginule borce. Bacat će ih dok se ne zakači, pa povući. Govore: Čuli su da Tucko ima tu opremu. Odoše... Čuo sam kasnije, probali su, pa daleko. Nije išlo. A i primijećeni su.

Treći dan prolazi, nema ništa novo. Roditelji su uznemireni. Traže ih-žive ili mrtve. Počinju nagađanja i izmišljene priče. Prva: -"Bajbaga nije poginuo."; Druga: "Uhapšen je, zarobljen."; Treća: "Otišao u Hrvatsku, viđen u Slavonskom Brodu."; Četvrta: "Ranjen je i liječi se u Zagrebu, javio se telefonom."; Peta, šesta?... Junacima obični ljudi ne daju umrijeti. Neće u to da vjeruju. Spremaju im mjesto u legendi.

Prošlo je i pet dana. Gotovo je. Nema više živih!? Sigurno nema živih. No, da li su svi na Zečevcu? Od kada se bitka dogodila, opštinska komisija za razmjenu je pregovarala sa srpskom stranom. Dva puta su dogovoreni termini za preuzimanje mrtvih, no Srbi su ih u zadnji čas odgađali. Malešani su više radili na tome. Njihovi - Jakub Hasić i Vehid Omeragić uz već "legendarnog Salku Hasića, od početka su bili dobrovoljci koji su bili spremni ući na poprište bitke i preuzeti mrtva tijela naših boraca. A i za to je hrabrosti trebalo imati. Jedino su oni bili dobrovoljci.

Konačno, nakon sedam dana Ejub Hodžić dolazi na Zečev gaj, kod Lovačke kuće. On je predsjednik Opštinske komisije za razmjenu. Dogovoreno je da samo Salko Hasić iz Malešića može unutra, u centar tužnog ratišta. Tamo gdje leži pokošena mladost.

Cijeli dan se nešto čekalo. Srbi su otezali, taktizirali. Oko tri sata popodne Salko krenu tamo, u mezaristan bez mezarova. Mi pred Lovačkom kućom čekamo. Ima nas mnogo. Puno je rodbine. Vojska u rovovima je na prvom stupnju borbene gotovosti. Nikad se ne zna?... Čuje se, i pomalo vidi, kako Salko i Stevo Martić prevrću šehidska tijela. Stevo je to radio u ime srpske strane, a sa Salkom je i ranije bio dobar prijatelj. Sakupljaju ih na jedno mjesto. – “Dajte traktor!” Povika Salko. I traktor se konačno pokrenu... Traktorista Osman Salić gledao je uzbuđeno naprijed. – “Stanite malo!” – povika neko s naše strane. “Ne može Salko sam podizati tijela!” – Ko će ići?... Skočio je Fehim Đonlić, amidža Veda-đa Đonlića iz Gračanice koji je ležao tamo pogođen sa drugovima. Fehim je brzo sa sebe svukao sako i skoro u jednom koraku ubacio se na traktor. Osman Mehić-Tucko “nabacio” se na rudu traktora i negdje na pola puta uklonio naše dvije protivtenkovske mine. Tucko se odmah vratio s minama u rukama, a traktor je nastavio put do “odredišta”.

Vratio se sa najtužnijim teretom. Počinju prebrojavanja. Nisu svi izvučeni. Nema Mirsadovog tijela. Ne može se doći do njega. On je u minskom polju. Kako je uopšte tamo dospio? A nije poginuo od mine. Razvrstavamo ih prema mjestima stanovanja. Neki nas požuruju. Pazimo da se ne pogriješi. Ima li Bajbaga?... Za ostale je jasno, no je li Bajbaga stvarno mrtav?... Jeste, mrtav je. Ponovo ga utovaramo na traktor. Vidim mu na nogama one mokasino cipele u terakota boji i bijele čarape od prije sedam dana. Vidim, košulja mu raskopčana i 5-6 rupa na trbuhu i prsima. Kao da je pun vode. Pa da, bilo je kiše ovih dana, a ležao je na leđima. Tijelo mu nije nimalo ukočeno. Kosa mu spada. Ima puno crvi po mrtvom tijelu. Jedno ne vidim. Nema pancirnog prsluka. Ne znam, je li ga skinuo onog dana, pred ulazak u borbu, ili su mu ga “oni” skinuli?

Mrak će. Moramo dalje od prve borbeno linije. Požuruju nas. Ima i hodža Sejo iz

Malešića. Stjepopoljce i Malešane ćemo na traktor, pa u Malešiće. Pred njihovu džamiju. Ostali će prema mjestima stanovanja.

Tužna kolona kreće.

Ponovo smo u haremu Malešićke džamije poredali šehidska tijela i utvrđivali identitet. Sejo-efendija i ja smo ih okretali, a rodbina i poznanici prepoznavali. I prepoznali su. Jasno se vidjelo da su tu Šako Asim-Škoda, Šaban Memić i Vahid Hankušić. A Bajbaga?... O njemu se svašta pričalo. Valjalo je to dobro utvrditi. Sejo-efendija me požuruje: “Mrak je, hajde požuri. Da se ukopa, pa će se kasnije utvrđivati.” Insistirao sam na svakom detalju. Meni je bilo jasno da je to Bajsa. Vidim na njemu sve ono što sam vidio i dva sata prije pogibije. Ali kosa...? Kosa mu opala. Kao da je postala tamnija. Odvojila se od lobanje, a još je stajala u formi kao da je na živom čovjeku. Ali..., kada bi je dodirnuo, odvojila bi se poput perike. I lice mu se deformisalo. Promijenilo je izgled. Tijelo je bilo sedam dana na otvorenom prostoru. Kompaktno je, nisu se vidjeli tragovi oštećenja, ali promijenilo se. Čovjek se nesvjesno “primi” na informaciju. Ostanu tragovi u mozgu.

Slika bi mi tada bila jasna da nije bilo priča o njegovom fantomskom nestanku.

Vrijeme je brzo prolazilo. Već je padao i prvi mrak. U jednom času Sejo se dosjetio: “Je li Bajbaga imao kakav ben ili tetovažu na tijelu?” – Veća grupa ljudi je stajala nedaleko od nas pa sam pozvao Nihada Kruškića i Šemsu da nam to kažu. Oni su bili njegovi borci i prve komšije. Uglas su odgovorili da je imao tetovažu na jednom ramenu. Rekli su tačno i šta je istetovirano, ali nisu bili sigurni na kojem ramenu. Okretali su se, gestikulirali rukama lijevo-desno, probali sebi vratiti jasnu sliku. Krenuli smo tim tragom. Sejo je podizao ruke, a ja sam nožem sjekao rukave košulje ispod kojih se pojavila potpuno čista koža, bez ikakvih promjena. Vidjeli smo tetovažu. Vidio je i Šemso Džebo, pa je od tog trenutka priča o Bajsu bila sasvim završena.

Odvukli smo ga kamiončićem u Džebe, a dženzu smo klanjali sutradan. Nikada prije toga u Džebama nije bilo toliko naroda.

Desetak dana kasnije, sa stratišta je izvučeno i tijelo Mirsada Hamzića. On je u žaru borbe ušao u minsko polje. Mina ga nije htjela, ali metak mu je oduzeo život. Salko i Stevo su ranije locirali Mirsadovo mrtvo tijelo. Srpska vojska je zabranila pristup dok demineri ne očiste teren. Učinili su to nakon sedam dana. Stevo je to javio Salki i Mirsadovo tijelo je izvučeno. Ukopan je u Avdićima, na brdu iznad rodne kuće.

Uveče 25. maja sumirali su se utisci i razmjenjivale informacije.

Suton je označio kraj dana koji je ličio na džehenem. Kažu da je toga dana na, širem rejonu, ispaljeno preko hiljadu projektila raznih kalibara. Sve sa jedne strane. Sa srpske. Imali su toga. Pričalo se da ima i ranjenih civila, oštećenih objekata kao i ubijenih domaćih životinja.

Šteta je ogromna.

SUMMARY

Battle at Zecev Gaj, on 25th May, 1992.

This is an authentic testimony from the scene about the most difficult battle in Gracanica region, from the beginning of the war for Bosnia and Herzegovina (1992–1995) in which in one day 10 fighters from among the defense line of Bosnia and Herzegovina were killed and many more were wounded. The same day, Gracanica suffered the most serious destruction by artillery weapons from the Serbian positions on Ozren. The attempts of the infantry attack on the very city were blocked. The author has performed the difficult and responsible duty of the President of the Crisis Staff, that is, the President of the War Council of the local community Stjepan Polje both before and during the battle, as well as in the later period, all until the end of the war. This contribution is based on the excerpts from his book of memories, published as a copyright release titled *My zone of responsibility*, in 2008 in Gracanica.

Keywords: Zecev Gaj, Gracanica, the war for Bosnia and Herzegovina, Malesici, Stjepan Polje